

nergiákkal telíti a *hagyományos táblakép-kompozíció* funkcióját → ugyanakkor előnyben részesíti az *intim műfajok*: a portré, a csendélet és a tájkép ötöttebb személyességét, bensőségességét az expanzív kísérletekkel szemben - mindebből eredően: szinte teljes egészében egyfajta *dekoratív-árnyalt realista kifejezőmód* körébe írható → amelyet az újabb nemzedékek bátran felítettek, tágítottak a hetvenes—nyolcvanas évek egyetemes művészetének *hol intellektuálisabb, hol ösztönösebb koncepciói* irányába.

Kis (kisebbségi) közösségek művészetében az alkotás aktusa mindig meg-
rzi szertartás jellegét, és virtuálisan magában hordozza a tartalmas közlés, a
megkommunikáció nosztalgikus vágyát és kényszerét.

Nincs ez másképpen a jelenkori erdélyi magyar művészet esetében sem;
s hét évtizedes fejlődése során abban is beteljesedik a törvény, hogy a saját
özösségéért vállalt megkülönböztetett felelősség érzékenyebbé teszi általában
z embersorsot fenyegető veszélyek iránt; művészeink minél tisztábban, ki-
ejezőbbben, helyi színekkel telítetten beszélnek e táj képzőművészeti nyelvét,
nnál illetékesebbnek érzik magukat az emberiség közös, egyetemes dilem-
áihoz fűződő jelzéseik kinyilvánítására.

Az az Európán keresztül örökké önmagunkra mutató, szigorú gesztus érik
övetkezetes alkotói magatartással az első világháborút követő évtizedekben
hiszen ugyanez elmondható hetven év romániai magyar irodalma java termé-
éről is), ami a nagy ország-, iskola- és szellemépítő elődök, Bethlen Gábor,
Misztótfalusi Kis Miklós, Apáczai Csere János, Szenczi Molnár Albert, Bod
éter, Bolyai János, Bölöni Farkas Sándor és mások hagyatékából korunk
gész erdélyi magyar értelmiségére a kötelező példa erejével öröklődött.

Mélyrepülésben

TEMESVÁR KÉPZŐ- ÉS IPARMŰVÉSZEI SZEGEDEN

Repülést mintázó plasztika az előtérben, majd a földszinten és a legfelső
emeleten is. Ráadásul az utóbbi helyeken feltűnően megszorodnak e motív-
vumok. Valóságos rajokba, sorozatokba szerveződnek. A szerző mindenütt
ugyanaz: a repülés képzete mégis sokszólamú. Hol ezüstösen fénylő szobor-
testeket észlelünk, hol füstös, feketés felületeket. A formák pedig hol a szét-
ágazó fatörzseket, hol a paraszti fatárgyak vaskosságát juttatják eszünkbe.
Annyi bizonyos: ritkán találkozunk efféle légi masinákkal. Egyáltalán, a szár-
nyalásnak ilyen kifejezésével. Ez a témakör nekünk inkább az elvékonyodó,
kecses, törékeny alakzatokhoz kötődik. Itt viszont a materiális erő és a dina-
mikus kiképzés uralja a műveket, amelyek mind-mind földközelen láthatók.
Mintha egy különös mélyrepülés szemtanúi lennénk.

Miért idézem *Cinghita Ionel* repülésciklusait? Mert rendhagyó, színvona-
las plasztikákkal van dolgunk. Megérdemlik a kiemelést. Ám e művek arra is
alkalmasak, hogy közelebb hozzuk a részt az egészhez, a kiemeltet a kollek-
tívhoz. És itt természetesen a kortárs temesvári képző- és iparművészek sze-
gedi kiállítására gondolok (Horváth M. utcai Képtár, 1990. VIII. 24.—IX. 30.,
72. művész, kb. 200 alkotás).

Első látásra mindenesetre a megkapó változatosság, sokszínűség tűnik fel a nézőnek. Később azonban megérezhetjük a tárlat szokatlanul súlyos, feszes és eleven légkörét is. A középső szinten a fekete tónus dominál, máshol a tobzódó színfoltok mértani rendjébe ütközünk. Egészében pedig azt látjuk, hogy a legkülönfélébb műfajú alkotásokon is lépten-nyomon visszaköszönnek a tömbös, drámai formák és a korszerű szemléletű, nyitottabb ritmusok. Zártság és nyitottság? Vaskosság és modernség? Akárhogy is nézem: a temesvári alkotók magatartását is egyféle művészi, szellemi mélyrepülés jellemzi.

A bemutató plakátja, sajnos, eltitkolja e rokonszenves, bátor karakterisztikát. Sőt, kimondottan félrevezet bennünket. Szürkeséget, sablonokat kínál, miközben mindennek a fordítottját kapjuk. Talán nem túlzok, ha azt mondom: a hatvanas—hetvenes évek nyári tárlatai óta nemigen láthattunk ilyen imponálóan erőteljes, tanulságos kortársi seregszemlét a szegedi képtárban. Jellemző például, hogy az utóbbi időben egyre inkább csak a földszinti teremre korlátozódtak az érdemi események. Itt zajlottak a megnyitók, itt voltak a számottevőbb, rangosabb alkotások. Ennyire futotta. A temesvári rendezők meg azzal küszködtek: miként fognak elférni. Végül igénybe vették az előtereket, a lépcsőházi falfelületeket is. Ám lényegesebb ennél, hogy az épület mindhárom szintjét megtöltötték figyelemre méltó, színvonalas alkotásokkal.

De honnan ez a zavarba ejtő bőség, művészi vitalitás? És honnan e szellemi nyitottság, amely szemlátomást lépést tart a legfrissebb európai áramlatokkal is? Nyilvánvaló ugyanis: Temesvár kultúrtörténete elválaszthatatlan Románia sajtóságos, diktatórikus társadalmi múltjától. Ne feledjük azonban, volt egy rövidebb időszak — a hatvanas évek második felétől a következő évtized elejéig —, amikor az ország vezetői meglehetősen szabad utat engedtek a nyugati orientációnak. Alapvetően innen származik a bánági alkotók erős avantgárd, neoavantgárd elkötelezettsége. Igaz, később a hivatalos szocreál szemlélet a műtermek falai közé számúzta a kortársi törekvéseket, bár ezzel akaratlanul is tápot adott az elmélyültebb szakmai kísérletezésekhez. És az sem mellékes, hogy a leginvenciózusabb művészek azért majdnem mindig jelen tudtak lenni a tágabb nagyvilág kiállítási vérkeringésében.

A temesvári alkotóknak mégis hosszú idő óta ez az első külföldi kollektív felvonulásuk. Mintegy húsz évig nem teheték meg ezt. Nem csoda hát, hogy kemény kollegiális szigor döntött a művek kiválasztásánál. Ami bizonyára előnyére vált a kollekció minőségének. Ám azt sem tekinthetjük különösebb hátránynak, hogy a bánági művészek korszerűsége ugyanúgy elválik a klaszszikus nyugati példáktól, mint magyar megfelelőiktől. Van bennük bizonyos topográfiai, szociológiai, társadalmi meghatározottság. Többen erkölcsi kötelességüknek érzik a megszenvedett, aktuális emberi fájdalmak és tragédiák expresszív kifejezését. Másrészt észrevehetjük, hogy egy félfeudális, diktatórikus közegben micsoda sziszifuszi küzdelmet jelent a modern formaképletek megközelítése. Itt a hatásos kubista képek térdinamikája alkalmanként átfedésbe kerül a realista szemlélet tónuskontrasztjaival, ugyanakkor a romantikus világlátás jelenléte is józanabb, racionálisabb színezetet kölcsönöz nem egy alkotásnak (pl.: *Beloescu Calin*: Ebéd a fák alatt, *Flondor Andrea*: Kifejezés).

Persze e felemás, földközeli modernség hazai művészetünket is átjárja. Talán amolyan közép-kelet-európai sajtósággal van dolgunk. Csakhogy nálunk aligha volt olyan súlyos emberi, anyagi és morális tétje az avantgardiz-

mus felvállalásának, mint a temesváriak esetében (lásd: képcsarnoki üzlete-
lés). Egyebek közt ezért lehetnek ők frissebbek, vitálisabbak, heroikusabbak.
Ráadásul a temesváriak nem szűkölködnek a vérbő tehetségekben. Ennél több
pedig nem is kell. Ez a művészgárda egy vajúdo, elszegényedett és földönjáró
országot képvisel, ám alkotóik ilyenformán is képesek az igényes szellemi
mélyrepülésre.

Hogy hol kezdődik e művészi, stiláris szárnyalás? Ahol határozottabb
geometrikus szerkezetekbe zárják a valóság látványait: máris eltávolodnak a
földi realitásoktól. A kusza részletek helyett a lényegre, az összefüggésekre
figyelnek, s valami rendet akarnak teremteni a világban. Nos, a temesváriak
kiállításán gyakran fedezhetjük fel e nemes igyekezetet. Annál inkább, mivel
épp a konstruktív szellemiségben ragadható meg a művek alapszólamja. Ez
azonban korántsem teszi egysíkúvá a bemutatott kollekciót. Hisz a konstruk-
tív felfogás éppúgy összefonódik az organikus, expresszív szemlélettel, akár a
szürrealista vagy tasiszta megoldásokkal. Ez pedig rendkívül gazdaggá, sok-
színűvé teszi a tárlat kifejezési skáláját. Így szinte lehetetlen is a hitelesebb
stiláris csoportosítás. E seregszemlén ugyanis majdhogynem mindazokat a
szellemi, formai törekvéseket megtaláljuk, amiket századunk képzőművészete
kipróbált önmagából.

Kiderül ez mindjárt konkrétan is, ha számba vesszük a legjelentősebb,
legérdekesebb szereplőket. Nekem mindenesetre a szobrászok felvonulása volt
a legimponálóbb. Írásom elején már szóltam *Cinghita Ionel* vaskos repülés-
ciklusairól. Nem említettem viszont, hogy itt a tömbös, rusztikus és konstruk-
tív formaképzés nem merül ki a homogén és dinamikus megjelenésben. Néha
organikus melegséggel ötvözi plasztikáit, máskor meg dekoratív, jelképes sík-
lapokkal értelmezi a vészjósló égi jeleket. Egyéniségében szerencsésen talál-
kozik a monomániás megszállottság és a művészi leleményesség. *Jecza Péter*
valamivel oldottabb, nyitottabb személyiség. Bár ő is a vaskos, mértani tér-
elemekre alapozza tevékenységét, de nála a gondosan kiszámított pozitív—
negatív ritmusoktól fokozatosan eljutunk az aktualitással töltött drámai expresz-
szivitásig (pl.: *Egybekapcsolódás*). *Gaga Victor* megint csak zártabb, homogé-
nebb alkotó; egyúttal egy született monumentalistával állunk szemben. Műhe-
lyéből öblös, méltóságos és szerkesztett faplasztikák kerülnek ki, amelyeken
tudatosan alkalmazza a modern művészet meghatározó formaelveit. Mégis
egyéni arculatú műveket teremt. Mert itt az avantgárd természetigenlése lo-
gikusan elvezet a paraszti épületek és bútorok motívumainak szerves meg-
idézéséig (pl.: *Források*). Miként *Calarasanu Stefan* popos, elementáris hatású
kompozíciói is a legegyszerűbb természeti formákig nyúlnak vissza. Ezúttal
azonban a romlatlan, ősi szféra eleven konfliktusba kerül a mesterséges világ
lenyomataival (pl.: *Gyümölcs II.*).

Ez a fegyelmezettséggel társuló puritán és drámai hangvétel ma már alig-
alig ismerős az európai modern plasztikában. Évtizedeink korszelleme inkább
látványosabb, groteszkebb, technicistább és eklektikusabb megoldásoknak
kedvez. *Szakáts Béla* expresszív szobrászatában is van valami e külsőséges,
teátrális felfogásból. Sebzett és szeszletlen szilüettjeiben ugyanúgy kiaknázza
a fénylő, festői és roncsolt felületek feszültségét, mint a konstruktivitásban és
az anyagi spontaneitásában rejlő ellentétet. Jelképes figurái némiképp mégis
direktek. Pedig belőle sem hiányzik a művészi talentum. Elég, ha megnézzük
ehhez szintetikusabb, átütőbb erejű *Csira* című kompozícióját. Mint ahogy

nem lehet megfélekedezni *Lihor Laza Vasile* tragikomikus hangulatú, szellemes szobraitól sem. Már csak azért sem, mert ő a posztavantgárd, az új historizmus avatott képviselője. Nem véletlen hát, hogy amolyan csúfondáros, festett bábfigurákkal játszatja le előttünk a démon tündöklését és bukását.

E groteszk plasztika mindazonáltal nem áll önmagában. Közvetlen mögötte láthatjuk *Notiu Simona* hasonló szellemiségű, picassós elemeket is felvillantó festményeit. De ez már a rendezők (Szekernyés János műkritikus és *Notiu Romul* fm.) érdeme, akik a kiállítás egészében is találó súlypontozásokat és átmeneteket tudtak teremteni. *Notiu Romul* vitális tasizmusa például nem csak keretet: hangoltságot is ad a földszinti teremnek. Más lapra tartozik, hogy e gesztuspiktúrában az önfeledtség és a szerkesztettség különös fáziseltolódásait figyelhetjük meg. Hasonló szenvedély munkál *Beloescu Daniella* képein is, ahol a formák lángoló vonaglása némileg Willem de Kooninget juttatja eszünkbe. Csak itt konkrétabb, drámaibb az előadás. Ami az egyik térfélen történelmi léptékű, gigászi küzdelem, az a másikon már az erotikus párharcban tételeződik. Érdekesnek, ígéretesnek látom azután *Popa Gabriel* szürrealista kísérletezéseit, mivel előbb-utóbb képes lesz az összefogottabb, feszültségtelibb komponálásra. És *Flondor Constantin* Felhői mögött is markánsabb festői energiák szunnyadnak, mint amiket mostani műveivel megmutatott. *Kazinczy Gábor* balladás, mítoszos képeiben viszont nagyon is tetten érhető az a művészi érzékenység, amely szürrealista összetettségben láttat múltat és jelent, látszatokat és valóságosabb régiókat. Nem is szólva *Acea Stelian* egyszerűségében is megrázó Infravöröseiről.

Időközben azonban fáradni kezd a néző. Lányhul a figyelme. Habár világosan érzi: az alkalom kivételes. De talán majd talál valami felüdülést, feloldódást a textilekben vagy a grafikákban! Nos, a temesváriak bemutatóján alig vannak ilyen megnyugtató oázisok! Igaz, *Baumeister Ana Maria* lírai szimbolizmusa még megsimogatja tekintetünket, de *Zimán Magda* vaskos, kozmikus sugallatú textiljein ismét feltűnik a szobrászokra jellemző vérbő, vitális és konstruktív magatartás (pl.: *Genezis*). *Lihor Laza Éva* növényi formációi pedig valóságosan is úgy viselkednek, mintha plasztikák lennének. Máshol meg kivételes élményt nyújtanak *Fantanariu Suzana* grafikái, amelyek egyikén a szellemi diktatúra ördöge majdhogynem a természeti katasztrófák elementáris vízióját ölti magára (Kilenc sor egy kéziratból). Végül itt említem még meg *Cosor Viorel* és *Olariu Dana* külön-külön is elismerésre méltó teljesítményét.

Temesvárnak eddig is tekintélye volt előttünk. Tudtuk, itt élt Tókes László, s vele együtt valahogy ez a forradalom városa. Most már azt is tudjuk: Temesvár valójában a romániai képző- és iparművészet egyik legjelentősebb, legkorszerűbb fellegvára. Amit itthon aligha mondhatunk el Szegedről. Holott a két település művészei immár átfogó cserekiállításokkal szentesítették testvérvárosi együttműködésüket. Nem akarok ünneprontó lenni, de a viszonzásra alighanem a pécsiek alkalmasabbak lennének. Pusztán az egyenrangúbb, érdemibb partnerség miatt. Más kérdés, hogy nekünk viszont tetemesebb hasznunk lehet e szövetségből. Eszünkbe juthat például: valamikor mi is képesek voltunk repülni. S miért ne próbálkozhatnánk most újra?

SZUROMI PÁL